

گفت
وگو

گفت وگو: نصرالله دادار

«... ما راه‌های نرفته زیادی برای جذب دانش‌آموزان به قرآن کریم داریم. آموزش قرآن باید به «توانایی خواندن»، «درک معانی آیات ساده و پرکاربرد» و «انس با قرآن» ختم شود. متأسفانه حرف‌های برنامه‌ریزان درسی به گوش معلمان نمی‌رسد. زیرا در اکثر موارد، دوره‌های آموزش ضمن خدمت به طور ناقص برگزار می‌شود. این دوره‌ها فقط برای افزایش توان علمی معلمان نیست، بلکه بیشتر به منظور تقویت مهارت معلمان در روش‌های تدریس است...»

مطالب بالا بخشی از اظهارات آقای مسعود وکیل، کارشناس مسئول گروه قرآن دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی در سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، در گفت‌وگو با مجله رشد معلم است. آقای وکیل دارای مدرک کارشناسی مهندسی صنایع از دانشگاه صنعتی شریف، مدرک کارشناسی ارشد در رشته جامعه‌شناسی، تحصیلات حوزوی تا اواخر دوره سطح و نویسنده ۹ جلد کتاب در زمینه مفاهیم آموزش قرآن است و بیش از ۲۵ سال هم سابقه خدمت در آموزش و پرورش دارد. مشروح گفت‌وگو با ایشان را در ادامه می‌خوانیم.

راه‌های نرفته

گفت‌وگویی با
کارشناس مسئول گروه قرآن
دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کمک درسی

● جایگاه آموزش قرآن در نظام آموزش و پرورش کشور کجاست؟

○ آموزش قرآن همیشه (هم قبل و هم بعد از پیروزی انقلاب) به عنوان یک ماده آموزشی در نظام آموزش و پرورش مورد توجه دست‌اندرکاران بوده است و این به دلیل انتظاراتی است که در خارج از محیط آموزش و پرورش وجود دارد و مردم مطالبه می‌کنند تا آموزش و پرورش بتواند فرزندان‌شان را درفهم قرآن کریم توانا کند. آموزش قرآن آن قدر اهمیت دارد که یکی از وظایف مهم حضرت رسول اکرم (ص) در دومین آیه سوره جمعه، تلاوت آیات و تعلیم قرآن کریم تعیین شده است. «یتلوا علیهم آیاته و...»

بدون شک بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، آموزش قرآن جایگاه وسیع‌تر و عمیق‌تری در مدارس کشور پیدا کرده و به دلیل اهمیت این موضوع، تا کنون چهار بار تغییراتی در برنامه آموزش قرآن ایجاد شده است. در برنامه‌ریزی اخیر سعی شده است همه چارچوب‌هایی که برای برنامه آموزشی یک درس مطرح است، در آموزش قرآن هم لحاظ شود. ذکر این نکته را ضروری می‌دانم که در برنامه درسی ملی که مراحل پایانی تصویب خود را می‌گذراند، به قرآن کریم بیش از «یک ماده درسی» توجه شده است. یعنی تلاش

مسعود وکیل

در کتابهای «دین و زندگی» عنایت ویژه‌ای به تدبیر در قرآن شده است

این روش با روش قبلی که معلم روخوانی می‌کرد و بعد بچه‌ها تکرار می‌کردند، بسیار متفاوت است.

● **اهداف آموزش قرآن در سایر دوره‌های تحصیلی چیست؟**
○ به نظر من، آموزش قرآن باید به «توانایی خواندن»، «درک معانی آیات ساده و کاربردی» و «انس با قرآن» ختم شود. این‌ها سه محور اساسی هستند که ما باید به آن‌ها توجه کنیم.

هر چند که آموزش قرآن در دوره ابتدایی بر روخوانی تأکید دارد، ولی به سایر امور نیز، در حاشیه خواندن، می‌پردازد.

در دوره راهنمایی، علاوه بر آموزش خواندن، به درک مفاهیم قرآن توجه خاصی می‌شود.

در دوره متوسطه، بحث آموزش خواندن قرآن و درک مفاهیم مطرح است، و در کنار آن‌ها، وارد تدبیر در آیات و شرح و تفسیر معارف قرآنی می‌شویم؛ به خصوص در کتاب‌های «دین و زندگی» عنایت ویژه‌ای به تدبیر در قرآن شده است.

● **منظور شما از «انس با قرآن» چیست؟ این اصطلاح از کجا آمده است؟**

○ در متون اسلامی هست که انسان به دنبال مونس واقعی خود می‌گردد و به فرمایش امام سجاده (ع)، چه مونس برای انسان بهتر از قرآن است؟

اشاره کردم که آموزش قرآن باید پر بار باشد و اصل بر این است که قرآن آموزش داده شود تا به صورت مستمر خوانده شود. در موضوع انس با قرآن کریم هیچ خبری در هیچ سطحی نمی‌تواند جانشین خواندن مستمر قرآن شود. ما باید در تربیت دینی خود بیاموزیم که هر روز قرآن بخوانیم. منظور از انس با قرآن، خواندن مستمر و همراه با درک معانی آیات قرآنی است.

توجه به این موضوع (انس با قرآن)، تا کنون در داخل و خارج آموزش و پرورش مغفول بوده است و ما نیز در فرایند آموزش به

پیام‌های قرآنی به ظاهر در بچه‌های کوچکی به دنیای عظیم درک مفاهیم قرآنی‌اند، ولی قابل توجه و مهم هستند و بچه‌ها را به تدریج با مضامین و آموزه‌های قرآنی آشنا می‌کنند. در برنامه جدید آموزش قرآن، ضمن توجه به خواندن قرآن، بر درک معنای آیات نیز تأکید شده است؛ البته در هر دوره تحصیلی یکی از این اهداف در محور قرار دارد و سایر اهداف در جانب آن. آموزش معنادار دو جهت دارد. از یک جهت، دانش‌آموزان با خواندن آیه‌ای از قرآن، مفهوم آن را درک می‌کنند و از جهت دیگر، در این آموزش، به یک غایت و هدف مشخص دست می‌یابند.

● **چه روش‌هایی برای آموزش قرآن در مدارس به کار گرفته می‌شود؟ آیا هنوز هم رویکرد غالب آموزش قرآن، شیوه حفظ کردن است؟**

○ آموزش قرآن کریم در مدارس ابتدایی، بر ۱. روخوانی و روان‌خوانی و ۲. یادگیری پیام‌های قرآنی، استوار است. این دو کار، محورهای اساسی آموزش قرآن در مدارس ابتدایی است. براساس این دو محور، روش آموزش ما، روش فعال یا دانش‌آموز محور است. در کتاب‌های درسی جدید، دیگر از روش‌های قدیمی (حفظ کردن آیات) استفاده نمی‌شود.

ما در حد آموزش روخوانی قرآن، به ویژه در کلاس اول ابتدایی، حروف و حرکات یا صامت‌ها و مصوت‌ها را به بچه‌ها یاد نمی‌دهیم؛ و این در واقع یک روش جدید است، زیرا آموزش روخوانی قرآن در پایه اول، بر سواد آموزی فارسی مبتنی است که در درس فارسی اتفاق می‌افتد.

در پایه اول دبستان، روخوانی قرآن حدود دی و بهمن ماه شروع می‌شود؛ یعنی زمانی که بچه‌ها حروف فارسی را یاد گرفته‌اند و بدون آن که معلم کلمه یا عبارتی از عبارات قرآنی را بخواند، خودشان عباراتی از قرآن را روخوانی می‌کنند.

بر این است که آموزه‌های قرآن به شکلی در کل برنامه‌های درسی و در روح نظام تربیتی ما ورود و وحتی رسوخ پیدا کند.

● **ساخت‌های گوناگون و متفاوت آموزش قرآن در مدارس کشور چیست؟**

○ اشاره کردم که آموزش قرآن در «مدارس کشور» خیلی متأثر از حال و هوای آموزش قرآن در «جامعه» است و برعکس. حتی به نظر من، برخی از ساخت‌ها و ابعاد گوناگون آموزش قرآن کریم در مدارس، بیشتر مورد توجه قرار گرفته است و همین امر بر آموزش قرآن در در خارج از آموزش و پرورش تأثیر گذاشته است. آموزش درک معنای عبارات و آیات قرآن در سطح گسترده جامعه ما، از آموزش و پرورش شروع شده است. دانش‌آموزان وقتی روخوانی قرآن کریم را آموختند، باید در کنار توسعه مهارت روان‌خوانی، به تدریج آموزش درک معنای عبارات و آیات ساده و پرکاربرد قرآن کریم را آغاز کنند.

ساخت یا بعد دیگر آموزش قرآن، پیام‌های قرآنی است. این پیام‌های کوتاه و حکیمانه قرآن کریم، عمدتاً بر آموزش و یادگیری مسائل اخلاقی، تربیتی، اجتماعی و اعتقادی تأکید دارند. بر اساس برنامه درسی جدید که از سال تحصیلی ۷۷-۷۸ آغاز شده است، در دوره ابتدایی، تقریباً در هر درسی، یک پیام قرآنی آمده است که به بچه‌ها آموزش داده می‌شود. پیام‌های قرآنی همان عبارات حکمت‌آموز قرآن کریم است که در سال‌های اول پس از پیروزی انقلاب اسلامی در مدارس به شعار هفته معروف بود. دانش‌آموزان در این بخش از آموزش قرآن، با معنای برخی از کلمات ساده آشنا می‌شوند و تصویری همراه با این پیام قرآنی را رویست و در باره آن گفت‌وگو می‌کنند و دریافت‌های خود را از آن تصویر، با هم در میان می‌گذارند و نتیجه آن را در کلاس برای دوستان خود مطرح می‌کنند. به نظر ما، این

در برنامه درسی ملی که مراحل پایانی تصویب خود را می‌گذرانند، به قرآن کریم بیش از یک ماده درسی توجه شده است

■ انس با قرآن، به این معنی است که خواندن و درک تدریجی معنای آیات قرآن، به خواندن مستمر و مدبرانه قرآن منجر شود.

طور جدی به آن نمی‌پردازیم. به نظر من، انس با قرآن، به این معنی است که آموزش مهارت‌های اولیه و پایه، یعنی خواندن و درک تدریجی معنای آیات قرآن، به خواندن مستمر و مدبرانه قرآن منجر شود.

● آیا موضوع «انس با قرآن» تاکنون در داخل و خارج از آموزش و پرورش، علاوه بر خواندن مستمر، بر رفتار و اعمال دانش‌آموزان نیز تأثیر دارد؟

○ این همان هدفی است که نظام تربیتی و نظام اجتماعی ما به دنبال آن است. در واقع درس قرآن نیز مانند سایر دروس بر اساس این هدفی که شما اشاره کردید، تنظیم شده است. به عبارت دیگر، هر درسی یک وظیفه عمومی دارد و یک وظیفه اختصاصی.

هدفی که شما اشاره کردید، وظیفه عمومی درس قرآن و سایر دروس است. ما به علت محدودیت زمانی، نمی‌توانیم این هدف را جزو هدف‌های خاص آموزش قرآن قرار دهیم. بلکه این هدف در دروس دیگر نیز مانند دینی، فارسی و عربی، جزو وظایف عمومی است. البته درس قرآن باید نقش عمومی خود را در جهت این هدف ایفا کند. برای مثال، با آموزش پیام‌های قرآنی، ما می‌کوشیم دانش‌آموز را به این هدف نزدیک کنیم.

● همان‌طور که می‌دانید، عرصه آموزش قرآن فقط به کلاس و مدرسه محدود نیست و عرصه‌های دیگری مانند حوزه‌های علوم دینی، دانشگاه‌ها، مساجد و دارالقرآن‌ها هم به این امر می‌پردازند. آیا این عرصه‌ها مکمل یکدیگر و با هم در ارتباط هستند؟

○ به دلیل اهمیت قرآن، سازمان‌های گوناگونی به آموزش قرآن می‌پردازند، اما در دو سال اخیر، آموزش و پرورش به عنوان متولی اصلی آموزش عمومی قرآن، نه تنها برای مدارس کشور، بلکه برای کل کشور تعیین شده است. ما یک «شورای توسعه فرهنگ

قرآنی» داریم که تحت نظارت شورای عالی انقلاب فرهنگی تشکیل شده است. این شورا سه کمیسیون تخصصی دارد: کمیسیون آموزش عمومی، کمیسیون آموزش عالی قرآن و پژوهش و کمیسیون تبلیغ و ترویج فعالیت‌های قرآنی. هر یک از این کمیسیون‌ها به یک وزارت سپرده شده است. برای مثال، اگر برای کمیسیون آموزش عمومی قرآن، اهدافی در نظر گرفته و تصویب شود، آموزش و پرورش موظف است خود را با آن اهداف هماهنگ کند و تطبیق دهد. دو وزارت دیگر هم وزارت علوم و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی هستند.

● برای تربیت معلمان قرآن چه برنامه‌ای دارید؟

○ معلمان قرآن به سه گروه تقسیم می‌شوند: ابتدایی، راهنمایی و متوسطه. در دوره ابتدایی، آموزگار پایه که برای همه دروس در نظر گرفته شده است، مسئولیت آموزش قرآن را هم بر عهده دارد که به نظر ما، نحوه آموزش و تربیت معلمان قرآن دوره ابتدایی، نیازمند تغییرات جدی است. همیشه تغییر وضعیت موجود در هر موضوعی، با مشکلاتی مواجه است. در دوره ابتدایی، هر چند کتاب‌های درسی قرآن عوض شده‌اند، ولی مدرسان آموزش قرآن در مراکز تربیت معلم ما، عموماً با روش‌های قدیمی تدریس می‌کنند که ان‌شاءالله با صبر و حوصله و آموزش، این امر مهم هم دچار تغییر و تحول می‌شود.

● از صحبت‌های شما می‌توان چنین برداشت کرد که مدرسان مراکز تربیت معلم، از نظر محتوا و دانش درس قرآن با مشکلی روبه‌رو نیستند، اما در روش‌ها و تکنیک‌های آموزشی با کمبود روبه‌رو هستید؟

○ بله. ما از نظر روش‌ها و رویکردهای جدید، با مشکل و کمبود روبه‌رو هستیم.

● آیا شما به روش خاصی برای

آموزش قرآن در دروه ابتدایی معتقدید؟

○ بله. اتفاقاً در بخش روخوانی، روشی را پیشنهاد کرده‌ایم که ابتدا در مشهد توسط آقای خراسانی (آموزگار پایه اول ابتدایی)، اجرا و از سال تحصیلی ۷۸-۱۳۷۷، به صورت عمومی مطرح شد. در آن زمان آقای دکتر ملک، مدیر کل وقت دفتر تألیف و برنامه‌ریزی کتب درسی، آقای خراسانی را به ما معرفی کردند و این آشنایی باعث شناخت بیشتر ما با روش آموزشی ایشان از نزدیک شد و از همان زمان ایشان کارشناس گروه قرآن شدند. این روشی است که در حال حاضر روی آن تأکید داریم.

● بخشی از جامعه ما، اهل سنت هستند. آیا آموزش‌های شما شامل حال دانش‌آموزان اهل سنت هم می‌شود؟

○ بله. با سیاستی که از ابتدا اتخاذ شده است، خوش‌بختانه رابطه خوبی با این عزیزان داریم. زیرا اصل قرآن است که باعث وحدت مسلمانان می‌شود. البته در قسمت‌های محدودی از آموزش نماز که در درس قرآن می‌آید و تفاوت‌هایی با ما دارند، کوشیده‌اند این بخش‌ها در کتاب‌های جداگانه‌ای مانند کتاب آموزش دینی خاص برادران اهل سنت آورده شود. می‌توانم بگویم، بیشتر از ۹۷ درصد مطالب و متون درسی یکسان است.

● برنامه‌های آینده شما چیست؟

○ ما چند برنامه جدید و مهم داریم: یکی طرحی که آقای دکتر محمدیان، رییس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی مطرح کرده است. در این طرح، نقدی به طولانی بودن برخی از بخش‌های آموزش قرآن شده است. همان‌طور که می‌دانید، خواندن قرآن، ماهیت مهارتی دارد. اگر برای این موضوع وقت زیادی در کلاس گذاشته شود، دانش‌آموز در فراگیری آن زود خسته می‌شود و آموخته‌ها را به سرعت

عزیز آفازاده (۱۳۴۲)
معلم نمونه کشوری
آذربایجان شرقی

عزیز آفازاده دارای لیسانس آموزش ابتدایی است و در مدیریت مدرسه چهره‌ای موفق است. در مدیریت خود به مشارکت همکاران و حتی دانش‌آموزان بها می‌دهد و از این جهت تأثیرگذار بوده است. وی تاکنون ۶ جلد کتاب کمک آموزشی تألیف کرده. ده سال مدرس کلاس‌های ضمن خدمت بوده و در جشنواره الگوهای برتر تدریس استانی و کشوری، هفت بار انتخاب شده است.

راہهای **نرفته زیادی** **داریم تا** **بتوانیم** **کلاسهای** **قرآن را** **جذابتر کنیم**

دهیم. آموزه‌های قرآنی در قالب‌های زیبایی در ادبیات فارسی ما توسط بزرگانی چون مولوی، سعدی، حافظ و... مطرح شده که بهتر است از آن‌ها استفاده کنیم.

اگر ما بتوانیم در ترجمه برخی از آیات و پیام‌های قرآنی از قالب‌های شعری استفاده کنیم، یادگیری قرآن برای دانش‌آموزان جذاب‌تر می‌شود. مثلاً بیت: «هر چه کنی به خود کنی، گر همه نیک و بد کنی»، ترجمه آیه ۴۶ سوره فصلت (مَنْ عَمِلْ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ و مَنْ اسَاءَ فَعَلِیْهَا) است.

● **آقای وکیل، شما از پیام‌های قرآنی گفتید. آیا این پیام‌ها تأثیر جدی و اساسی داشته است؟**

○ شما خوب می‌دانید که دانش‌آموزان بخشی از اوقات خود را در مدرسه و بخش اعظم وقت خود را در خانه و بین خانواده سپری می‌کنند. اگر خانواده صالح و درست‌کار باشد، مسلماً این پیام‌ها بر رفتار بچه‌ها تأثیر می‌گذارد. ما عملاً با دو ساعت کلاس قرآن، مهارت‌های لازم برای یادگیری این پیام‌ها را آموزش می‌دهیم.

راهنمایی، در درس قرآن دو کتاب دریافت می‌کنند؛ کتاب آموزش قرآن و مصحف ده جزئی در هر سال تحصیلی. در کتاب آموزش قرآن، بیشتر بر درک معنا تأکید شده است، و مصحف هم برای تقویت مهارت روان‌خوانی قرآن است.

در برنامه‌ای برای معلمان توضیح داده‌ایم چگونه این ۱۰ جزء قرآن را تدریس کنند تا بچه‌ها بتوانند روزی یک صفحه از قرآن را بخوانند. با این برنامه، دانش‌آموزان با قرآن بیشتر آشنا می‌شوند. برنامه‌های آینده ما بیشتر تقویت این نوع طرح‌هاست تا منجر به ارتقای سواد قرآنی و انس با قرآن کریم شود.

● **برای تحقق اهدافتان، چه انتظاری از معلمان قرآن دارید؟**

○ انتظار ما از معلمان قرآن در درجه اول این است که آن‌ها خودشان با قرآن انس پیدا کنند و مأنوس شوند. البته باید بگویم، متأسفانه حرف‌های ما به گوش معلمان قرآن نمی‌رسد. زیرا در اکثر موارد، دوره‌های آموزش ضمن خدمت به طور ناقص برگزار می‌شود. معلمان عزیز ما به خاطر نداشتن اطلاع کافی، احساس بی‌نیازی می‌کنند و در دوره‌ها شرکت نمی‌کنند. آن‌ها باید بدانند که این دوره‌ها برای افزایش معلومات علمی معلمان نیست، بلکه برای تقویت روش‌های تدریس آن‌هاست. انتظار ما این است که معلمان قرآن علاقه‌مند باشند از کارکرد این روش‌ها اطلاع پیدا کنند.

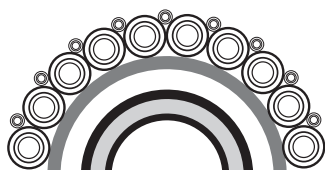
● **آیا در روش‌های آموزش قرآن به این نکته توجه می‌شود تا باعث دور شدن و فاصله گرفتن دانش‌آموزان از قرآن نشود؟**

○ ما سعی کرده‌ایم در محتوا و روش‌هایمان، بر امور کم فایده، زیاد تأکید نکنیم. مثلاً دانستن‌های قرآن زیاد برای ما اصالت ندارد. من اذعان می‌کنم، راه‌های نرفته زیادی داریم تا بتوانیم کلاس‌های قرآن را جذاب‌تر کنیم. البته تلاش‌های زیادی هم کرده‌ایم تا جنبه‌های منفی را کاهش

فراموش می‌کند. طی دو یا سه سال اخیر، طرحی به نام «طرح تجمیع» مطرح شده که در کلاس سوم ابتدایی اجرا می‌شود. به این صورت که بدون این که به سر جمع ساعت آموزش قرآن در این پایه دست بزنیم، بخشی از این ساعت را در آبان ماه تجمیع کرده‌ایم. یعنی بچه‌ها در آبان ماه هر روز یک ساعت قرآن دارند و در آذر ماه کلاس قرآن از دو ساعت در هفته به یک ساعت کاهش می‌یابد. کتاب بر اساس طرح تجمیع ساعات، در سه فصل نیز تدوین شده است که فصل دوم مربوط به همین ساعات تجمیع شده است.

طرح تجمیع به صورت آزمایشی در مدارس و زیر نظر شورای عالی ارزش‌یابی اجرا و معلوم شد، دانش‌آموزانی که با این طرح کار کرده‌اند، در روخوانی قرآن موفق‌تر عمل کرده‌اند. این طرح پس از دو سال اجرای آزمایشی تصویب شد و از سال تحصیلی گذشته، همه کلاس‌های سوم ابتدایی طرح تجمیع را اجرا می‌کنند. به دنبال اجرای این طرح و در پی پیشرفت دانش‌آموزان، به طور طبیعی کتاب‌های پایه‌های چهارم و پنجم دوره ابتدایی نیز اصلاح و تکمیل شد. در تایلستانی که گذشت، ما مدرسان خود را برای تدریس کتاب‌های جدید آموزش داده‌ایم. البته این طرح نیازمند مراقبت است تا به خوبی تثبیت شود.

طرحی هم از دو سه سال پیش در دوره راهنمایی اجرا شد. بر اساس آن، آیات اول هر درس که در کتاب آموزش قرآن بود، حذف شد و ما توانستیم برنامه‌ای تنظیم کنیم که در آن قرآن به سه بخش و هر بخش به ده جزء تقسیم شود. بر این اساس، ۱۰ جزء اول برای پایه اول راهنمایی، ۱۰ جزء دوم برای دوم راهنمایی و ده جزء آخر برای پایه سوم راهنمایی در نظر گرفته شده است. متن این مصحف‌های ده جزئی، همراه با دی‌وی‌دی (قرائت قرآن)، همراه کتاب درسی در اختیار بچه‌ها قرار می‌گیرد. یعنی طی این سه سال، دانش‌آموزان در دوره

حمید برومند (۱۳۴۱)
معلم نمونه کشوری
آذربایجان شرقی

حمید برومند دانش‌آموخته رشته معارف اسلامی است و از مدیران و دبیران موفق استان در زمینه‌های مختلف به‌شمار می‌رود به همین دلیل در سال ۱۳۹۰ به عنوان معلم نمونه کشوری انتخاب شد. دو سال سابقه خدمت در جبهه و درجه جانبازی دارد. سال‌های متمادی مربی نمونه شده است و در مسابقات ورزشی نیز تاکنون سه بار مقام اول منطقه را در تنیس روی میز کسب کرده

